

Новите взаимоотношения между световните

сили след Втората световна война

Втората световна война завършва на 2 септември 1945 година с капитулацията на Япония. Краят ѝ обуславя започването на нов период в световната история, наречен „студената война“. Той се характеризира с новите взаимоотношения между световните сили и противоречията помежду им.

„Студената война“ е термин, обозначаващ съперничеството между САЩ и западните демокрации от една страна и СССР и нейните „сателити“ от друга. Тя е наречена така, защото не се водят преки военни действия между двете свръхсили. Тя продължава от края на Втората световна война до разпадането на Съветския съюз през 1991. Самият термин е популяризиран от американския политолог Бърнард Барух по време на обсъждане на Доктрината „Труман“ през април 1947.

Новите взаимоотношения между свръхсилите се определят далеч преди края на Втората световна война. Причините за противопоставянето се дължат не само на желание за власт и надмощие, а най-вече на крайно различните идеологии на страните. Студената война е борба между тоталитаризма и демокрацията, борба за нов световен ред между две противоположни системи. Различията в политическата и икономическата система на СССР и САЩ стоят в основата на войната. Взаимоотношенията между свръхсилите си проличават и през Втората световна война. Въпреки че са съюзници СССР, САЩ и Великобритания имат разногласия относно начина на провеждане на военните действия срещу Германия, по-специално откриването на Втория фронт. На конференцията в Техеран (28 ноември – 1 декември 1943) ясно си проличават позициите на тримата лидери. Чърчил упорства за откриване на Втория фронт на Балканите. Сталин подозира, че това е опит да се пресече победния поход на Червената армия. Съветският съюз се съмнява в намерението на англо-американските войски да се включат във войната в последния момент, така че да ускорят подписването на мира, а по този начин да доминират в Европа след края на войната. Сталин държи за откриване на Втория фронт в Северна Франция. С приближаване края на войната се

появява нов въпрос какво ще се случи със следвоенна Европа. Противоречивите мнения на съюзниците се засилват. От една страна стоят демократичните САЩ и Великобритания, а от друга комунистическият Съветски Съюз. Сталин иска да се възползва от объркването през следвоенния период и да разпространи комунизма. По време на Ялтенската конференция през февруари трите сили имат отново разногласия по важните въпроси. В крайна сметка те се споразумяват да разделят света на определени зони в зависимост техните интереси. Нациска Германия е разделена на четири зони, както и Берлин. Месеци преди Ялтенската конференция Сталин и Чърчил се договарят за „пропорции на интереси“ в Източна Европа. Постигнато е съгласие за доминиращо английско влияние в Гърция, на съветско в Румъния и България, и на поделено влияние в Югославия и Унгария. Условно може да се каже че след Ялтенската конференция Съветският Съюз получава Източна Европа, докато САЩ има надмощие в Западна Европа. По време на Потсдамската конференция (юли – август 1945) сериозни различия относно бъдещето развитие на Германия и Източна Европа се появяват. САЩ и Великобритания не скриват недоволството си от нарастващото съветско влияние в България и Румъния. Новият американски президент Хари Труман предприема „твърда позиция“ срещу Сталин. Той му заявява че САЩ притежават ново оръжие – атомната бомба. Труман е убеден, че чрез нея ще засили влиянието на САЩ в следвоенните условия. Няколко дни след Потсдамската конференция използването на атомните бомби над Хирошима и Нагазаки засилват конфликта между САЩ и СССР. Сталин протестира срещу малката зона на влияние, предложена му от Труман, в окупирана Япония. С края на Втората световна война се поставя началото на „студената война“.

„Студената война“ не е конфликт само между САЩ и СССР. В тази война са въвлечени и всички техни съюзници. На страната на САЩ са западните демокрации, а на СССР така наречените държави „сателити“. Уинстън Чърчил описва най-точно разделението на света в своята знаменита реч от 5 март 1946 - „От Шчечин на Балтика до Триест на Адриатика върху континента падна желязна завеса. Зад тази линия се намират всички столици на старите държави в Централна и Източна Европа. Варшава, Берлин, Прага, Виена, Будапеща, Белград, Букурещ и София, всичките тези знаменити градове се намират в съветската сфера, подложени са не само на съветско влияние, но и на все по-пълнен контрол от Москва.“ Започва сталинизация на държавите от Централна и Източна Европа. Повратна точка в този период е формирането на ново обединение на комунистическите партии през септември 1947 под името Комунистическо информационно бюро (Коминформ). То поема ролята на център на идейно и политическо уеднаквяване на позициите на управляващите партии в съответствие със следваната от СССР външна политика. САЩ се страхува от разпространяващото се влияние на Съветския Съюз. По това време се води гражданската война в Гърция. Американският президент Труман развива тезата за настъплението на комунизма на Балканите. Според него САЩ трябва да се притекат на помощ на Гърция и Турция, които са застрашени от това настъпление. В реч на 12 март 1947 той настоява за незабавна финансова, материална и военна помощ на правителствата на тези страни в размер на 400 млн. долара. „Доктрината Труман“ променя външната политика на САЩ към СССР от спокойна, към политика за възпиране на експанзията на съветското

влияние. Няколко месеца по-късно е обявен и плана „Маршал” - програма на САЩ за възстановяване на съюзническите страни в Европа след Втората световна война. Той влиза в действие през април 1948. Под формата на кредити и доставки за 3 години 16 европейски държави получават около 12,3 млрд. долара, с което е поставено началото на европейско икономическо оживление и ограничението на сталинизма в Западна Европа. Блокното обособяване в Европа завършва в края на 40-те години. През периода 1947 – 1948 г. СССР подписва двустранни договори за дружба, сътрудничество и взаимопомощ с всяка от източноевропейските държави, а през 1949 е формирана регионална организация Съвет за икономическа взаимопомощ (СИВ). В Западна Европа процесът на военнополитическото прегрупиране започва с подписването на Брюкселския договор през 1948, с който се създава Западния съюз. На 4 април 1949 във Вашингтон 12 държави – Франция, Великобритания, Белгия, Холандия, Люксембург, САЩ, Канада, Италия, Норвегия, Дания, Португалия и Исландия, подписват договор за колективна отбрана, известен под името Организация на Северноатлантическия пакт (НАТО). На 14 май 1955 във Варшава е подписан Договор за дружба, сътрудничество и взаимопомощ между България, Албания, Унгария, ГДР, Полша, СССР и Чехословакия. С Варшавския договор е обособен втория военно политически блок. Над Европа е спусната „желязната завеса”.

Взаимоотношенията между световните сили след Втората световна война са изпълнени с много кризисни моменти. Гражданската война в Гърция е първият голям въоръжен конфликт в Европа след завършването на войната. В нея са противопоставени страните от антихитлериската коалиция срещу представители на антифашиската съпротива, т.е. демократи срещу комунисти. Втората фаза на гражданската война в Гърция (1946 – 1949) допринася за ускоряване на процесите на глобално противопоставяне. Вторият кризисен момент е Корейската война. В края на Втората световна война Корея е разделена на две части – съветска (северна) и американска (южна). Между двете части непрекъснато има конфликти, които преминават във военни действия през 1950. През септември комунистите надделяват и завземат цялата страна. Труман веднага реагира и се обръща към ООН. Техни войски, предимно американски, се включват в конфликта и освобождават южната част, но преминават бившата граница и се доближават твърде много до Китай. За Китай това е недопустимо, затова те се намесват и връщат съюзническите войски зад границата. Войната продължава следващите две години, като облива цяла Корея в кръв. Според мирния договор, подписан през 1953, границата между Северна и Южна Корея си остава същата от преди началото на войната. Друг момент на изостряне на взаимоотношенията между САЩ и СССР е Карибската криза. Тя е най-острата международна криза по време на Студената война. Кризата започва на 14 октомври 1962, когато американското разузнаване изнася данни пред американския президент Джон Кенеди, разкриващи стартови площадки на съветски атомни ракети на остров Куба и завършва тринадесет дни по-късно на 28 октомври 1962, когато съветският лидер Никита Хрущов обявява, че инсталациите ще бъдат демонтирани. Карибската криза се смята за момента, когато „студената война” е била най-близо до прерастването и в ядрена война. За първи път съветски и американски танкове застават един срещу друг по време на Берлинската криза. След поредица от

декларации през лятото на 1961 правителството на ГДР въвежда режим на гранични контролно-пропускателни пунктове със Западен Берлин и започва изграждането на Берлинската стена. Готова е да избухне истинска война. Все пак всички страни приемат стената, дори и САЩ. Берлинската стена в последствие се превръща в символ на „студената война“ и разделена Европа. 50-те години на 20-ти век се характеризират и с деколонизацията на много страни от Африка и Азия. Дори в този въпрос си проличава противопоставянето между САЩ и СССР, които се опитват да окажат влияние върху вече независимите страни. По време на деколонизацията не липсват също кризисни моменти. Един от тях е Суецката криза през 1956г. Възниква от обявената от президента на Египет Гамал Абдел Насър национализация на Суецкия канал. В този конфликт Египет се сблъсква със съюзените сили на Франция и Великобритания. За първи път САЩ не подкрепя съюзниците си. През същата година СССР също има проблеми със своите съюзници. Полша и Унгария се опитват да се откъснат от съветското влияние. „Студената война“ е изпълнена с много кризисни моменти, но тя не е нормален конфликт. САЩ и СССР никога не са воювали. Те обаче често са подкрепят различни воюващи страни.

„Студената война“ не е само военен и политически конфликт, а също така културно съревнование. Желанието за надмощие и себедоказване се проявява във всякакви сфери. Първите прояви на състезание са относно военните сили на страните и притежаването на по-мощно оръжие. САЩ се сдобиват с атомна бомба през 1945, а СССР 4 години по-късно. Притежаването на такова мощно оръжие и от двете свръхсили е една от основните причини никога да не се водят преки военни действия помежду им. Най-интересно от съревнованията им е космическата надпревара. Тя преминава през няколко основни етапа - изстрелване на първия космически апарат, изпращане на живо същество в космоса, изпращане на човек в космоса, изпращане на първия човек от женски пол, изпращане на космически апарат до Луната, изпращане на човек до Луната. Във всички етапи, с изключение на последния, превъзходство имат съветските учени. Надпреварата между САЩ и СССР има технически и научен характер. Въпреки егоистичните подбуди на двете страни в културното им съревнование, цялото човечество в голяма степен извлича полза от това.

Взаимоотношенията между свръхсилите след края на Втората световна война не са през цялото време враждебни. След смъртта на Сталин през 1953 г. настъпва период на затопляне на отношенията между САЩ и СССР. По време на XX конгрес на КПСС (1956) е развенчан мита за Сталин. В доклада за първи път са разкрити грешките и огромните престъпления на сталинизма. Никита Хрушчов се среща с двама от американските президенти – Айзенхауер и Кенеди. Неговият реализъм позволява светът да избегне най-сериозната заплаха за ядрена война по време на Карибската Криза. Въпреки разногласията си двете свръхсили се обединяват около идеята за организация запазваща световния мир. Те заедно с Китай, Великобритания и Франция влизат в постоянни съвет на ООН.

Новите взаимоотношения между световните сили след Втората световна война се определят от коренно различните идеологии на две страни – САЩ и СССР. Враждата между тях спуска „желязната завеса” и разделя света на две.